

GYÖNGYÖSI ISTVÁN

életrajzi adatainak s származásának megállapítása.

Hogy Gyöngyösi István XVII. századbéli költőink egyik legkapósabbika milyen hatást gyakorolt hosszú időn át a magyar olvasó közönségre: azt munkáinak többszörös kiadásai igazolják;¹ és egyik előtanúja vagyok magam is, ki negyedik-ötödik osztályú gymnasista koromban (1838-ban) kapva-kaptam azokon a gördülékeny rímekben irt költői elbeszéléseken.

Hogy költői elbeszéléseinek műbecse mennyit nyom az ítéset mérlegében, azt a legavatottabb bíráló: Arany János mondta el a *Koszorú* 1863. évf. 22. és 23. számaiban, hol Gyöngyösinek a Dugonics által első ízben világ elé bocsátott arczképét ő is ismét kiadta. A mit pedig Arany János ugyanott Gyöngyösinek életéről és magán jelleméről és életrajzi adatait illetőleg megjegyvez, hogy tudniillik »*Gyöngyösi-ről alig tudunk többet a semminél*«, — az botrányosan igaz!

Gyöngyösi István halálától (1704-ik évtől) 92 esztendőnek kellett elfolynia, míg Dugonics Andrásban akadt egy magyar író, ki 1796-ban az általa »*Gyöngyösi Istvánnak Költeményes Maradványai*« című Posony, Pest 1796. Landerer Mihály betűivel kiadott munka I. kötetében legelőször *úgy a hogy* megírta a költő életrajzát.

Dugonics-nak ezen tökéletlen szerkesztményét vette alapul Toldy Ferencz minden irodalomtörténelmi kiadványaiban. Így *a)* a *Handbuch der Ungrischen Poesie*. Wien 1828. I. 78. — *b)* A Magyar Költészet Zrinyi-ig. Pest, 1854. — *c)* A Magyar Költészet Kézi

¹ *A Murányi Venus* első kiadása megjelent Kassa, 1664. Azután Kolozsvár 1702. Buda, 1725, 1729, 1739, 1751, 1767. 1771 és 1775. — *A Rósa koszorú* kiadásai Lőcsé 1690. és Nagyszombatban, 1772, 1789. — *A Porából megéledett Phönix*. Lőcsén 1693 és 1713. Budán 1725, 1735, 1758, 1763 és évnélkül is; Sopronban, 1748, Kolozsvárott, 1768. — *Az Új életre hozott Chariclia* Lőcsén 1700. Buda, 1733, 1735, 1763 és h. n. 1742. *Palinodia*, Lőcsén, 1695. Győrben, 1743. Budán 1743, 1771, 1775. 1785 és 1789. — *A Csalárd Cupido* (állítólag először 1695.) Sopronban 1734. Budán, 1751 és 1772. — *Dedalus Temploma* h. n. 1727, 1744. év n. Posonban. Budán 1764. *Igaz barátság tüköre*. Poson 1762, 1763. Budán, 1765, 1777, 1785, 1808. és év n. Pesten is.

Könyve. Pest, 1855. I. 250—254. — *d)* A Magyar Irodalom Története. Pest, 1864—5. a 73. lapon csak röviden érintve. — *e)* A Magyar Költészet Története. Pest, 1867. a 292. lapon igen röviden és tartózkodással. — *f)* Összegyűjtött munkái. Pest, 1870. III. kötet 117 és köv. lapjain már bővebben foglal kozik Gy. I. életével; de egyszersmind itt már 1620. helyett születési évét önkényesen 1625-re teszi; és megemlíti azon ideig felfedezett leveleit is. — *g)* A Magyar Költészet Kézi könyve, második kiadás Budapest, 1876. I. köt. 224 s köv. lapjain ismét csak az előző kiadást közli. — Végre, amit a korrend szerint előbb kellett volna említenem — ugyancsak Toldy Ferencz, az általa »*Gyöngyösi István válogatott Poétai munkái*. Pest, 1864. I. kötete elején közölt életirása teljesen meg egyezik az a) b) c) d) e) alatti kiadványaiban foglaltakkal.

Mielőtt Toldy követőit elősorolnám, lássuk, mit irtak Gyöngyösiről a régibb irodalom-történészek és életrajz-gyűjtők. *Czwitinger* hallgat róla. *Bod Péter* M. Athenása 96. lapján csak azt említi, a mit munkái címlapjáról is tudhatott, hogy Gömör vármegye alispánja volt, és munkáit a nyomtatás éveinek kitétele nélkül el sorolja. — *Horányi* Memoria Hung. Wienae. 1776. II. 62—63. lapon túl dicsérőleg említi munkáit évszám szerint; egyebet nem mond. — *Katona* is Hist. Crit. XXXVI. 739. csak is gömöri alispán ságáról és munkáiról tesz említést röviden. — *Pápay* Sámuel A M. Literatura. Veszprém, 1808. 391. l. csak alispán ságát és munkáit; — *Wallaszky P.* pedig Conspectus R. Litterariae Budae, 1808. 223. épen csak nevét említi.

Kölesy Vincze és Melczer, Nemzeti Plutarkus Pest, 1816. III. 61. l. szintén csak Dugonics adatait írja át. *A Ferenczy Jakab Magyar Irók Eletrajzi Gyűjtemény*. Pest, 1856. 173. l. ismét csak Dugonics adatait közli azzal a toldással, hogy — a mit Dugonics nem állit — Gyöngyösit Gömör vármegyében születeti. A Moenich és Vutkovich-féle M. Irók Névtára Pozsony, 1879. 333. lapján születési helyéül a Bars megyei Léva városát állitja. Ezt követte a *Pozsonyi Pantheonban* megjelent Gyöngyösi István életrajz írója is, *Ponori Thewrewk József Magyarok születése* napjai. Második közlés. Pozsony 1846. alapján¹ A hirlapokban és iskolai Értesítőkben megjelent Gyöngyösi István-féle értekezések, illetőleg életrajzok szintén mind a Dugonics adatai alapján és Toldy Ferencz szerkesztményei után készültek.

Következik már most *Szimmyei Józsefnek: Magyar Irók Élete és munkái* című nagy szabású biographiai műve, mely még

¹ Meg kell jegyezmem, hogy P. Thewrewk e művében a leghatározottabban megvan Rimai János, Koháry István, Zrinyi Miklós, Liszti László, Beniczky Péter, Tinódi Sebestyén, Balassa Bálint költőinknek is születési helye, éve és napja — csakhogy a légből merítve. Különben maga P. Thewrewk József e műve 156. lapján ezekről ezt írja: »ez adatokat egy széles olvasottságáról és gyöngösségeiről jól ismert néhai férfitől nyertem. Tehát az életrajz írókat már ezen nyilatkozat figyelmessé teheti a hitelesség értékére.

folyvást foly. Ennek IV. kötetében, mely Budapest 1896-ban jelent meg, az 50–57. laphasábokon találjuk *Gyöngyösi István* életrajzát. Méltánylattal kell elismernünk, hogy a szerző fáradhatlan buzgalommal és pontossággal összegyűjtötte mindazt, a mi Gyöngyösire vonatkozva, nyomtatásban megjelent. Azonban Gyöngyösi életének első szakaszára nézve ő is csak Dugonics adatainak utánírója. Sőt annyival merészebb előzőinél, hogy Gyöngyösinek — nem tudom mily forrásra támaszkodva — születési helyéül *Rosnyó-bányát* állítja.

Végre és legutoljára meg kell még említenem a Beöthy Zsolt szerkesztette »*Magyar Irodalom Történetét*« Budapest 1896., melynek I. 380 s k. lapjain megjelent közleményében Rupp Kornél avatott tollával ismerteti Gyöngyösi István életét és műveit; persze — ámbár maga is hézagosnak és combinatióra építettnek jelenti — még is csak *Dugonics* adatainak alapján, a mennyiben súlyt helyez Gyöngyösinek Gömör vármegye rendei által 1653-ban táblabíróvá megválasztatására, és elfogadja — mint eddig valamennyi, — azt is, hogy Bekényi Zsófia 1659-ben felesége lett volna Gyöngyösinek. Sőt azt is tudja, hogy Gáboron kívül még más megnevezett három gyermeke is volt; egyébként pedig néhol maias bátorsággal von következtetést politikai jellemére. Különben mind ezt felpanaszolni nincs szándékunkban, nem is lenne jogos, míg Gyöngyösi származásának és születésétől férfiú koráig életének is minden nyomatékosabb mozzanata felderítve nem leszen. Ez pedig kitartó ernyedetlen kutatást igényel.

Az eddig előadottakból látjuk tehát, hogy az eddigi életírók Gyöngyösi István életpályájának történelmi ítélinezőit mind csak Dugonics első és alapjában csak föltevéseken nyugvó állításaiból igyekeztek kihámozni.

Tudnunk kell, honnan vette Dugonics adatait, és mik voltak az ő forrásai. Ő maga elmondja ezt *Gyöngyösi István Költeményes Maradványai*. I. kötetének Előintésében. — Landerer Mihály meg bizván őt Gyöngyösi összes műveinek kiadásával, ő »*gondolatait arra fordította, hogy a nevezetes verselőnek életét is előadhassa.*« Megkérte tehát a Gömör vármegyében birtokos Kornis József hét-személyes táblai bírót, hogy ez ne sajnálná neki azon Vármegye jegyzőkönyveiből megszerezni a Gyöngyösi Istvánról szóló adatokat. Kornis meg is tette, megkérte szatmári Király Miklós alispánt; ez pedig megbizta a levéltárnokot, hogy a mit talál Gyöngyösi István nevére vonatkozót a jegyzőkönyvekben, azt írja ki. Ez is teljesült. Így jutott Dugonics az ő adataihoz. Természetes, hogy a levéltárnok, a mit talált egyre-másra a jegyzőkönyvekben a Gyöngyösi vagy Gyöngyösi István nevére, azt kiírta, bizonyára minden utasítás minden összevetés és tekintet nélkül arra, illeti-e az épen Gyöngyösi Istvánt, a volt alispánt? vagy egy más Gyöngyösi családbelire vonatkozik? Ezekből az adatokból kellett Dugonicsnak megírni Gyöngyösi életrajzát.

Már most lássuk, mit merített ki és irt le a gömri levéltárnok Dugonics részére a jegyzőkönyvekből. Mint a Dugonics által összeszerkesztett életrajzból látjuk; az 1681. évet megelőzőt időből mindössze két olyan adatot, a mi egy Gyöngyösi István nevű egyenről szól, a mit Dugonics azután sietett is felhasználni. Az első az: *hogy Gyöngyösi István 1653. évi január 4-én Gömör vármegye táblabírójává választatott.* Ez való s így ezzel nem sült fel. A második adat az, hogy bizonyos Bekényi Zsófia Gyöngyösi Istvánné 1659. július 1-én ügyvédekett vallott. A többi adatot azért nem hozom itt fel, mert azok Gyöngyösi Istvánra mint alispánra és követre szólnak, kétségtelenül a mi Gyöngyösi Istvánunkat illetik. De fel kell még említenem, hogy a többi adat között kiírta a levéltárnok Dugonics részére még azt is, hogy az 1704. évi szeptember 30-ki gyűlésen bejelentetett Gyöngyösinek, az alispánnak halála.¹

Ezen adatokból állította össze Dugonics Gyöngyösinek, a költőnek életét, és pedig úgy, hogy — saját szavai szerint »*ha Gyöngyösi Istvánnak születése esztendeje felől semmi bizonyosat nem mondhatok is . . . mind az által az észnek szerkesztető tudományához*² *folyamodván, szinte közel jutottam az igazsághoz. Azt állítom tehát, hogy 1620-ik esztendőben született ama híres Gyöngyösi Istvánunk. Mert N. Gömör-vármegyének jegyzőkönyvében feltalálható, hogy 1659. január 4-én itélőszékének táblabírójává rendeltetett — úgy vélekedem — mondja Dugonics — se fiatal korában, sem vén korára nem hagyták ezen tisztségre való megválasztását, tehát 33 esztendősnak állítom*«, és ekkor a megválasztási 1653. évből levonja a 33 évet, marad tehát és »következik (úgy mond) hogy 1620-ban született«.

A másik jegyzőkönyvi adatból, mely szerint egy bizonyos Gyöngyösi Istvánné született Bekényi Zsófia asszony 1659-ben ügyvédekett vallott, — elővén ismét az »*észnek szerkesztető tudományát*« nem csak minden kétség nélkül azt merészli állítani, hogy hát ez a Bekényi Zsófia férje azonos Gyöngyösi Istvánnal a költővel; de azt is még merészebben kiokoskodja pusztán ezen ügyvédvallásra szóló kivonatos jegyzék alapján, hogy azzal a költő már 1653-ban egybe kelt, és így már ezen évtől feleségé lett.

Ime így bánt el Dugonics a Gyöngyösi életírásával.

A Dugonics írta Gyöngyösi-féle életírás óta (1795) épen száz és két év mult el, és ennek az időnek hosszú folyamataiban Gyöngyösinek máig minden életírója után írta ezen életrajzi két sarkalatos valótlaniságot.

¹ Ugy emlékszem, hogy én Gömör vármegye jegyzőkönyvében ezen jelentést saját szemcimmel olvastam sept. 11-kéről, nem pedig 30-káról. De elhanyagoltam a jegyzékem, most e különbséghez nem merek ragaszkodni.

² Ezt ma »combinatio«-nak nevezik, mi pedig a maga nemében a legmerészebb combinationnak mondhatjuk.

A sors teher-osztó szeszélye az én vén vállaimra juttatá azt a fáradalmas munkát, hogy a Dugonics-féle ingatag combinatiók kikerülésével Gyöngyösi Istvánnak, a költőnek, ha nem is egész élete folyására, de legalább származására és ezzel kapcsolatos viszonyaira útmutató világosságot derítsek.

Az ösztönöztetés indokát is elmondom.

Évek előtt (még 1885-ben) néhai Madách Károlynak (Madách Imre testvéröccsének) barátságából jutottam Gyöngyösi Istvánnak egy ivrét alakú, bőrbbe kötött, 202 lapból álló XVII. századi codexéhez (magyarul mondva kéziratához), mely Gyöngyösinek saját kezével írva a) »*a Porából meg éledett Phoenix-et egészen*, b) *Az igaz barátságának és szíves szeretetnek Tüköréből*« az első actust az első három versszakon kívül szintén saját kezével, továbbá az eddig kiadatlan c) *Mars és Bacchus egymással való viaskodása*, d) *Az jó vitézeknek Tükere*, e) *Nay modi*« című munkáit más egykorú kézzel leírva tartalmazza. Végre tartalmaz még e könyv Gosztonyi Istvántól saját családjára vonatkozó adatokat. Ezen (Dunántúli köveskúti (?) születésű Gosztonyi István a könyvnek már a XVII. században tulajdonosa, a kir. kincstárnál hivataloskodott; 1690-ben Pozsonyban harminczados volt, és miután Gyöngyösi Istvánnak legidősb fia *Gábor* szintén szolgált a kincstárnál és utóbb a Dunántúl csepregi birtokos volt, jogos a feltevés, hogy az előkelő nemes családból eredt Gosztonyit ismerte, és így juthatott Gyöngyösi István kézírata Gosztonyi birtokába.¹

Ezen Gyöngyösi István-féle kézirat, melynek tüzetesebb tárgyalásába ez úttal nem bocsátkozhatom, nehogy a kitűzött czéltól messze távolodjam, — indított arra, hogy Gyöngyösi István életének nyomozására fordítsam figyelmemet. Megjártam Rimaszombatot, Rosnyót, Csetneket, Krasznaszorkát, stb. kutatást indítottam az országos állami, az egri, jászói, leleszi, nagyváradai, szepesi volt hiteles helyek levéltáraiban; valamint néhány magán-család levéltárában is. Ezekből gyűjtött oklevelek a forrásai azon állitmányoknak, melyeknek alapján a Gyöngyösi életére vonatkozó mozzanatokat elmondó leszek.

Hogy Gy. István hol és mikor született, teljes bizonyossággal kikutatnom nem sikerült. Mert Gömör vármegye 1704. évi sept. 30-káról szóló jegyzőkönyvében csak elhalálozásának bejelentése foglaltatik sivar rövidséggel. De hogy *hol*, mely napon, és *kora hányadik* évében halt meg? — arról szó sincs. Legutoljára Csetneken lakott, onnan kelt egyik általam eddig legutolsónak ismert levele 1704. april 4-kéről. Ha tehát ott halt volna is meg, mint-hogy Csetneken a r. kath. egyház anyakönyvei csak 1735. évvel kezdődnek, arról ott hiteles adatot nem találhatni. Hiába kerestetem arról tudomást a város levéltárában is.

¹ Gosztonyiaktól rokonság útján a Majthényi, majd a Madách család egy tagjához, attól hozzám került.

Horányi és követői születési évét mind 1620-ra teszik. Toldy utóbb 1625-re vélte találóbbnak. Születhetett azonban 1620—1628 évek között bármely esztendőben.

Az azonban bizonyos, hogy Gyöngyösi István nem volt Gömör vármegyei születésű, hanem a legvalószínűbben Ung vármegyei és pedig Radváncz községbeli, mely faluról egy párszor előnevét is írta.

Radváncz falu Ungvár átellenében az Ung folyócskának balpartján fekszik, a hol Gyöngyösinek birtoka is volt. És miután azt hiszem, hogy itt ringott bölcsője, azt is feltehetjük, hogy Ungvárott járta kisebb iskoláit és Kassán fejezhette be a Jesuitáknál.

Azt meg már bizonyosan tudjuk, hogy azon időben Ungvármegyének legnagyobb úri főbirtokosa a Homonnai Drugeth család volt.

Gróf Homonnai János, Ungvármegye főispánja, felső Magyarország főkapitánya, utóbb országbíró († 1645) anyai nagyatyja volt Széchi Máriának a Murányi Venusnak. Ennek a Homonnay Jánosnak *udvari secretarius*a volt Gyöngyösi András, kinek hű szolgálatiért 1637-ben Varanrón Zemplén vármegyében egy curialis házat a hozzá tartozó földekkel együtt élete fogytaig tartó zálogos joggal irt be (inscribált) Homonnay János.¹ Ez a Gyöngyösi András lehetett atyja, vagy nagybátyja a mi Istvánunknak. A Gyöngyösi család tehát a Homonnay háznak kegyeltje volt. E viszonyból következtetve juthatott Gyöngyösi István, mint iskoláit kitünően végzett ifjú, Murányba, gróf Homonnay Máriának, Széchy György özvegyének udvarába, a hol az özvegy grófnő is 1643-ban elhalván, maradhatott leányánál Széchy Máriánál. Így minden esetre előbb lehetett ismerős a Széchy családdal, mint Wesselényivel, és előbb lehetett pártfogoltja ennek, mint annak.

Mindez azonban ezen pontig csak összevetésből merített sejtetem, mert bizonyítani nem bírjuk, de valószínű vélemény az alább következő hiteles adatoknál fogva, melyek határozottan Gyöngyösi István személyét érdeklő hiteles oklevelekből merítvék. Hogy pedig a pusztá kombinációkat és sejtelmeket meg lehessen különböztetni a kétségtelen tényektől, az ide vonatkozó okleveleknek és regestáknak itt e közlemények Adattárában közzétételét szükségesnek tartottuk.²

Történelmi tény az, hogy a mi Gyöngyösi Istvánunk 1652-ben már mint házas ember szerepelt. Felesége baranyai Barany Gáspárnak első feleségétől Ördögh Katától született leánya Barany Ilona volt. Ezt minden kétséget kizárva igazolja azon osztályos szerződés, melyet a már harmadszor is megnősült ipa Barany Gáspár 1652-ben a jászói Convent előtt harmadik neje biztosítása végett két leányával, nemes Barany Borbála nemzets

¹ A szepesi kápt. levéltárában. Lásd az oklevelek közt I. sz.

² A köv. füzetben.

jászói Horváth András és Baranyay Ilona nemzetes Gyöngyösi István urak feleségeivel néhai Ördögh Ilonától született saját leányaival és fia Baranyay Menyhért érdekében is az anyai örökség elosztására nézve ünnepélyesen megkötött.

Eleddig ez az első legrégibb oklevél, mely kétségtelenül Gyöngyösi Istvánt érintvén, mélyen belenyúl annak családi összeköttetési viszonyaiba és jellemének himzéséhez is világosabb színeket ad. Ebből tudjuk meg, miként lett felesége jogán Gömör megyében Csetneken legelőször birtokossá, de megismerjük a felesége után támadt rokonságot is. Ezen osztályos szerződés ismeret meg a következő érdekes történelmi tényekkel.

Baranyay Gáspár, — ki szintén Ungvármegyei származású nemes ember volt, és előnevét is azon megyei Baranya nevű faluról vette, — ifju korában feleségül bírta néhai Csuda Györgynek özvegyét: Ördögh Ilonát, kinek néhai férjétől két leánya maradt: 1. Csuda Zsuzsánna négyesi Szepessy Pálné, és 2. Csuda Éva, mérai Horváth Ferenczné, mind kettő már 1652. előtt férjhez adva és kielégítve. Az egyiket — *Szepessy Pált* — mint a bujdosók egyik fő emberét, utóbb Tököly tanácsosát ismerjük. Ez volt Gyöngyösink egyik sógora. — Baranyay Gáspárnak ezen első feleségétől született szintén két leánya 1. Baranyay *Borbála* 1652-ben már jászói Horváth Andrásné, és 2. *Baranyay Ilona Gyöngyösi Istvánné*. Ezek anyjának Ördögh Ilonának halála után Baranyay Gáspár másodsor Abauj megyei nemes családból házasodott, elvévén Czéczey Erzsébetet, kivel Abauj vármegyében kapott birtokokat és kitől egy fia maradt: Baranyay Menyhért. Ezen második feleség elhaltával Baranyay Gáspár harmadszor is házasságra adta magát, egybekelvén uszfalvi Usz Klárával. Így álltak a dolgok 1652-ben, midőn eszébe jutott, hogy két rendbeli házasságból született gyermekeivel harmadik neje biztosítása végett is az anyai örökségekre nézve osztályos szerződést csináljon. Első felesége Ördögh Ilona után Ung megyében jutott birtokokhoz, de melyeket — mint a szerződési oklevél mondja — ő még részint felesége Ördögh Ilona életében azzal együtt rendezett, azokhoz szerzett, azokból itt-ott cserélt, meg el is zálogított. Ezek tehát Ördögh Ilona utódait és így ettől született Borbála és Ilona leányait illeték; Baranyay Gáspár azonban ezeket fiának Baranyay Menyhértnek kívánta hagyni, ezek helyébe pedig a Menyhért anyja Czéczey Erzsébet utáni abauji birtokokat a két édes leányának és vejeinek szánta. Ebbe az érdeklettek bele is egyeztek. Kikötetett mindazáltal, hogy ha idővel a fiának Menyhértnek az ungi birtokoktól kedve elmenne, avagy ha az abauji birtokokban mérai Horváthné és Gyöngyösiné háborgatnák, akkor ez utóbbiak rövid uton elfoglalhassák maguknak az anyjok után maradt Ungmegyei birtokokat. Ha pedig az abaujmegyei birtokok miatt a Csuda örökösök, Szepessi Pálék és mérai Horváthék kereskednének, ezekre nézve Baranyai Borbála Horváth Andrásné és Baranyay Ilona Gyöngyösi

Istvánné a szavatosságot magukra vállalták és a maguk javaiból készeknek nyilatkoztak ezen igénylők kielégítésére. Végre, hogy ha fia Baranyay Menyhért magtalanul halna meg, ez után is Baranyay Borbála és Ilona örökösödjének. Harmadik neje pedig semmiképen se háborittassék. Legvégül a szintén első felesége Ördögh Ilona után kapott csetneki és Borsod megyei berentei birtokrészeket, melyeket ő eddig birtokolt, azonnal átadta nevezett két leányának: jászói Horváthnének és Gyöngyösinének, mire mind ezen kielégítésről fogalmazott szerződést ünnepélyesen bevallották és átiratták a jászói Convent előtt.¹

Ezen hiteles oklevél bizonyosággal szolgál arra is, hogy Gyöngyös István már 1652-ben felesége jogán birtokossá lett *Csetneken* és a Borsod megyei Berentén is. A következőkből látni fogjuk, hogy csetneki birtokát még későbbi szerzemények által is szaporította.

Mielőtt azonban tovább haladnánk, minthogy Gyöngyösi Istvánnak felesége Baranyay Ilona által támadt családi összeköttetése kiható lőn életének további folyamára is, hogy ezen rokonsági kötelék szemlélhetőbb legyen az olvasó előtt, érdekesnek tartjuk ezen rokonsági összeköttetést a következő táblázaton is feltüntetni:

Csuda György, neje: <i>Ördögh Ilona</i> , ki Cs. György halála után lett		<i>Baranyay Gáspár</i> nak, 1. neje: <i>Ördögh Ilona</i> , 2. » Czéczei Erzsébet. 3. » Usz Klára, 1652.	
Csuda Zsuzsanna, (Szepeßy Pálné) 1652.	Csuda Éva (mérái Horváth Ferenczné 1652.)	1. Baranyay Borbála. 1. jászói Horváth Andrásné 2. Péchy Jánosné.	<i>Baranyay</i> 2-től: Baranyay <i>Ilona</i> , (<i>Gyöngyössi</i> <i>Istvánné</i> 1652.) Menyhért, 1652.

Baranyay Gáspár, Gyöngyösi ipa, 1663. évi január 14-én már nem élt, mert e napon két leánya *Borbála* jászói Horváth Andrásné és *Ilona* rodvanczi (igy van az oklevélben) Gyöngyösi Istvánné megosztottnak maguk közt a csetneki birtokon. *Borbálanak* jutott Csetneken 3 jobbágy, Geczelyen 2 egész helyes jobbágy, Fekete-Lehotán 1 zsellér, *Dopsinán* féltelkes jobbágy és zsellér, *Ilonának* Gyöngyösi Istvánnénak pedig Csetneken két zsellér; Fekete-Patakon két félhelyes jobbágy, továbbá Berdárka, Nagy Szlabos és Dobsina helységekben fekvő részek, *Dopsinán* a kastély és borház közösnek maradt.²

Ezen osztálylevél világosan mutatja már, hogy Gyöngyösi

¹ Lásd az oklevelek közt II. sz. alatt. Magát a világos és folyékony tiszta latin nyelven fogalmazott szerződést is — úgy látszik — maga Gyöngyösi fogalmazta. Ezt sejteti a latin nyelvben és értelmes, szabatos irányban jártasságot tanúsító oklevél egész szerkezete.

² Lásd a II. sz. oklevelet. Itt meg kell jegyeznünk, hogy miután ezen oklevél szerint Gyöngyösinék az osztályban ház nem jutott, azért igekezett — mint alább látni fogjuk — ottani birtokaihoz lakóházat is szerezni.

Isván magát *radvánczinak* tartotta, a mire nézve még az oklevelek között a VI. szám alatt, is bizonyágot találunk.

Az eddig mondottakból kitűnik, hogy Gy. István, a költő, a ki már 1652-ben Baranyay Ilonának férje volt, és ezen neje még 1667-ben is az élők közt volt, — nem lehetett azonos azon Gy. Istvánnal, kinek Dugonicsnál a Gömör vármegyei jegyzőkönyv szerint felesége *Bekényi Zsófia* 1659-ben ügyvédet vallott.¹ Tudni való is, hogy akkor mind Gömör, mind a szomszéd megyékben többféle Gyöngyösi nevű család élt. Volt ugyanis peéri, volt petényi, volt Gy. másképp Horváth nevű és még több más Gyöngyösi nevű család is.

Gy. Istvánnak megnevezett felesége Baranyay Ilona (mint mondók), még 1667-ben is életben volt, mert ezen évi május 12-én még bizonyos Pernik Jakab nevű csetneki lakosnak azon városbéli birtokából valamely részt zálogba adott.² Mikor halt meg Baranyay Ilona biztosan nem tudjuk; de úgy látszik, még az 1667. év folytában; mert ez és a következő évi eseményekből azt kell következtetnünk, hogy 1668. és 1669. években, sőt talán még 1670-ben is Gyöngyösi István özvegyiségben élt. Az már bizonyos, hogy 1674-ben ismét házas volt, felesége levén a Torna vármegyei Görgő helységről nevezett Görgöy családból származott Görgöy Judit,³ a kit valószínűleg is 1673 vagy 1674-ben mint 17 éves fiatal leányt vett feleségül,⁴ a mint alább látni fogjuk.

Gy. Istvánnak e kétszeri házasságára nagyon bőven kijutott az isten áldása. Halálakor (1704.) nem kevesebb, mint tizenkét gyermek gyászolta az elvesztett családfőt. Ez a körülmény is kell hogy kulcsul és magyarázatul szolgáljon a sok gyermek nevelésével terhelt költő élete folyásának, ténykedéseinek lélektanilag mérlegelő megítélésében.

Első feleségével, Baranyay Ilonával a családi összeköttetés előnyei mellett jelentékenyebb vagyoni hozomány is járult, míg a másodiknál (Görgöy Juditnál) annak csupán fiatal kora volt jó részben az egyedüli nász-ajándék. Hiszen, — mint az akkori közép nemességnél szokásban volt — Görgöy Judit Krasznahorka várá-

¹ Bekényi Zsófia, a hasonló nevű családról ítélve, valószínűleg protestans vallású volt, és így valószínűbb az is, hogy az valamely protestans vallású Gyöngyösi családbélinek volt felesége.

² Lásd a XXI. sz. alatti oklevelet. Ennek a Pernik Jakabnak végrendelete 1669. évről megvan Pray kéziratának XIX. kötetében a Budapesti egyetemi könyvtárban jegyzetem szerint, és ebben említetik Gyöngyösi István is. Ezen okmányt ez alkalommal nem láthattam.

³ Tehát nem Szepes megyei görgői és toporczyi Görgöy családból, hanem azon Tornamegyei címeres nemes családból, melynek címere a szepesmegyei Görgöyektől elütőleg hármassal halomból kiemelkedő szarvas volt, a mint ez Görgöy Jánosnak 1795-ben Torna vármegye főszolgabirójának pecsétjén látható.

⁴ Miután Görgöy Judit Gyöngyösi Istvánné a Krasznahorka várallyai anyakönyv szerint 1691. május 12. kora 36. évében halt meg, (lásd okl. IX. sz.) és 1674-ben meg már Gyöngyösi neje levén (L. okl. VII.), akkor is csak 17 éves és így asszonynak nagyon fiatal volt.

ban Andrassy Miklós gömöri főispán első és második feleségénél mint aféle pesztonka és komorna szolgált¹ Innen lón 17 éves korában az akkor már élete delén túl haladt Gy. Istvánnak házas-társává; és az előbbi asszonytól maradt mostohákon kívül még egy csapat gyermeke édes anyjává. A lét küzdelmeiben tehát nehéz feladat terhelte a családfő gondjait. Minden eszményies észjárás és költői kedély mellett a szerzés és vagyongyarapítás ösztönének kellett sarkalnia Gy. István lelkét, hogy családját ne csak fentarthassa, de ha lehet, anyagi és szellemi színvonalon is előbbre vigye. Vérmérséklete, vagy a sors ebben sem a rövidebb és anyagi tekintetben gyorsabb sikerű pályára utalta. Nem a kard, hanem a toll lón fegyvere életfeladatainak megoldásában. De ezt a fegyvert azután ügyesen, élelmesen és szívós kitartással igyekezett is felhasználni. Bevégzett iskolázottság; (nem tudjuk hol, de alaposan kitanult törvényes gyakorlat (patvaria), alapos törvénytudás, találékony elme, és világos fogalmazó tehetség voltak a tényezők, melyeknek erejével kellett Gy. Istvánnak hajóznia az élet forgatagában. Családfői hivatásának tudatában nem is vetett meg semmi alkalmat, a mi őt céljának, kieszelt törekvéseinek elérésében sikerrel biztathatta. Mint több vármegye esküdtje, ezen tiszteletbeli állásnál szórványosan csepegő eljárási díjak mellé mint felesküdt ügyvéd folyvást úzte az ügyvédkedést is, s ezenkívül szüntelen igyekezett az állandó fizetéssel összekötött hivatalos állomások elnyerésére is. Volt hadbiró, lett komornyik, majd várkapitány s végre vármegyei tiszviselő, alispán még öreg korában is. Fölös jövedelmét pedig birtokszerzésre fordította. Sőt nem megrovásképen, de élelmességének feltüntetéseül megemlíthetjük, hogy még költői tehetségét is a viszonyok keretében igyekezett értékesíteni, még lantja csáb erejét sem hagyta ki olykor a számításból, midőn költeményeinek valamely nagy úr, — vagy asszonynak oda-ajánlásával (dedicatio) moecenásságát és ennek kapcsán egyebekre nézve is hatékony partfogását, keyét megnyerhette. Hiszen, életében csak is azon munkái jutottak nyomtatás alá, a melyeket a Moecenások kinyomattak.² Tudva van, hogy még azután is több mint egy századon át, az író csak maga költségén adhatta ki művét. E századra esik azon haladás, mikor már akadt kiadó, a ki ingyen kinyomatta a szerző munkáját, de tiszteleti díjat nem adott semmit.

De lássuk már életpályája mozzanatait korrendben a hiteles adatok alapján.

¹ Lásd oklevelek VIII. sz. a.

² a) A Marsal társalkodó Murányi Venus. Kassa, 1664. *gróf Wesselényi Ferencz nádornak és felesége gróf Széchy Máriának.* b) Rósa-Koszorú. Lőcse, 1690. *gróf Koháry Istvánnak.* — c) Porából megéledett phönix. Lőcse, 1693. *Apor Istvánnak* Csik, Gyergyó és Kászón-székek fő király-birájának. — d) *Palinodia Hungariae.* Lőcse, 1695. *Ifj. Bszterházy Pál nádornak.* — e) Uj éleltre hozatott Chariclia. Lőcse, 1700. — *Andrassy Péter gömöri főispánnak* vannak ajánlva.

Gy. István életpályáját két főszakaszra oszthatjuk. Az első azon időközt foglalja magában, melyben Gy. István Wesselényi Ferenczczel és hitvese Széchy Máriaival hivatalos és ügyesbajos viszonyban állott, és a mely összeköttetés, mint Széchy Mária-hoz Bécsből irt levele mutatja, 1671. december 2-ig tartott.¹ A második szakasz az, mely az Andrássy család pártfogásába juttatá, és melynek legnagyobb részét Gömör vármegyében alispáni hivataloskodással töltötte el.

A legrégebb általunk ismert adat, mely a közéletben szerepét jelöli, az 1652. év. Ezen évi január 29-én (tehát egy évvel előbb, mint Gömör vármegyében) Nógrád vármegye *Assessor*-rá választotta.

Szükséges itt megjegyeznünk, hogy abban az időben (t. i. a XVII. században), a kit a latin *stylus Curiae* szerint *Tabulae Judicariae Assessor-nak* (rövidítve *Tabulae Judiciae Assor-nak*) neveztek, azt magyarul *Esküdt* mondták; a »Táblabíró« nevezet vagy cím ekkor még nem létezett.² Annak az *Assessor-nak*, a milyenek Gy. István is választatott, hivatala tiszteletbeli állás volt fizetés nélkül, és segédje volt a szolgabírónak vagy alispánnak törvényes eljárásoknál; mert a szolgabíró csak egy magához vett *Esküdt*-tel képezte a törvényes bizonyoságot (*legale testimonium*). Azért míg a vármegyének csak meghatározott számú (rendesen négy) (esztendei fizetéssel ellátott) *szolgabírója volt*, *Esküdt*-eket határozatlan számban választott, hogy mennél több lévén, a szolgabírák könnyen hozzá juthassanak. Csak a XVII. század második felében osztatott ketté az *Assessorság*; a *Tabulae Judicariae Assessor* lett táblabíró, míg az *Esküdt* latin neve a *Juratus Assessor* névből összevonva lett *Jurassor*, és így nevezték az *Esküdt*-et deákul 1848-ig. Utóbb azután a XVIII. század harmadik tizedében az *Esküdség* is kétféle lett; határozott számmal választott a vármegye minden szolgabírói járás részére egy vagy két fizetéses, ugynevezett rendszerinti *Esküdt*-et (*Ordinarius Jurassor*) és tiszteletbeli *Esküdt*-eket (*honorarius Jurassor*) határozatlan mennyiségben.

Ilyen *Esküdt* lett Gy. István 1652-ben Nógrád, 1653-ban Gömör megyénél, sőt előfordul 1669—1673-ban mint Abauj, 1677-ben pedig mint Pestvármegye *esküdtje* is. Mikor lett ez utóbbi megyéknek tiszteletbeli *Esküdtje*, arról adataink nincsenek. Ezen *Esküdti* hivatal alkalmi ténykedésekért napi díjakat jövedelmezett. De Gy. István egyszersmind az ügyvédséget is űzte. Már 1653-ból nyoma van Nógrád vármegye azon évi jegyzőkönyvében,³ hogy

¹ Thaly Kálm. Adalékok a Thököly és Rákóczi kor irodalomtörténetéhez. Pest, 1872. I. 310.

² Páris Pápai Dictionarium. Leutschoviae 1708. 61. lap. *Assessor* bírói renden való.

³ Protocoll. C. Neograd anni 1653. p. 71. — 1659-ben több társával ellentmond Keczer András beiktatásának, 1663-ban pedig Bory Mihály beiktatá-

Galambos Zsófiát a pinczi zálogos perben ő képviselte. És részint megyei jegyzőkönyvekből, részint egyéb ügyiratokból számtalan esetet hordhatnánk fel, melyekben egész 1675-ig sőt bizonyára alispánsága kezdeteig mint ügyvéd szerepelt. A saját birtokán kívül tehát ezen két, — a tiszteletbeli esküdség és az ügyvédség — volt sokáig azon állás, mely Gy. Istvánnak mellékjövedelmét képezte. Természetes, hogy családi viszonyait tekintve, meg volt azon törekvése, hogy állandó rendes fizetéssel járó tisztségre tegyen szert. Így lett hadbíró Fülek várában, ahol ezen tisztszen már 1658-ban találjuk;¹ de bizonyára előbb lett azzá, és az maradt valószínűleg egész 1664-ig, a midőn már Wesselényi komornyikjává lőn.² Ennek a komornyiki állásnak sem megszabott hatáskörét, sem a velejáró fizetés mennyiségét és minőségét nem ismerjük.³ De valami nagyon terhes és az udvarhoz kötött hivatal nem lehetett, mert Gy. István e mellett más ügyvédi dolgokat is szabadon végezhetett. Így 1665. november 14-én a Fülekvárában lakó nemesség és a vár-őrség őt bizza meg és hatalmazza fel arra, hogy a várbeliek italméresi jogát az azon ejtett sérelmek ellenében megvédelmezze.⁴ És ő, miután ezt békés uton és levelezés által nem bírta elérni, 1666-ki Octob. 5-én a jászói Convent előtt személyesen megjelenvén, ott a sérelmek ellen tiltakozva, törvényes uton meg is kezdte.⁵ Ide vehetjük azon nem csekély időbe kerülő ténykedéseit is, melyeket részint saját birtokai rendezésére, részint ezek jogi állásának megállapítására, s gyarapítására, s részint egyéb ügyvédi eljárásokra 1668-ik évig fordított.

Mielőtt a személyi mozzanatok láncolatát tovább fűznők, lássuk ezen életének első időszakában birtokviszonyainak fejlődését és ezek gyarapítására fordított törekvéseit. Gömör és Borsod megyei

sának Heves megyei Atkár végett. Sz.-benedeki Convent, Metales A. 6. 21. és fasc. 72. nro. 28.

¹ Századok 1873. évf. 507. l.

² Hogy csak is 1664-ben lehetett Wesselényi Ferencznek komornyikjává, erre nézve Gy. Istvánnak 1663. máj. 7-éről Koháry Istvánhoz még *Fülekről* keltezett levele is bizonyíték, mert e levelet (tartalmát tekintve) csak is mint még hadbíró irhatta. L. Századok 1870. évf. 124. I. és utóbb Thaly K. Adalékok I. 299. — Ide járul, hogy Széchy Mária a Babaluska faluról szóló 1669. decz. 14-én kelt beiratos adomány-levelében mondja, hogy »*Ura éltében egynéhány esztendőig hiven és szorgalmasan szolgált komornyikúl.*« A néhány év alatt 3—4 évet érthetünk, és épen négy év folyt le Wesselényinek 1667. mart. 27-én történt haláláig. De ugyan e levélben azt is mondja Széchy Mária Gy. Istvánról: »*jól lehet sokféle hivatalja volt a szolgálatra, mindazáltal félretétvén az olyatán alkalmatosságokat, minket el nem hagyott, hanem elsőbben udvarunkban continualván az komornyiki tiszteét, s azután balogi kapitánynyá lévén, esztendőig szolgált azon hivataljában is.*« L. Deák Farkas Magyar hölgyek levelei 259. l., hol toll vagy sajtó-hibából *balogi* vár helyett »bukóczi« van.

³ Saját táram egy adata szerint a hadbíroság egyenlő rangú és fizetésű lehetett a századossal, mert 2—3 ló tartású tiszthez hasonlították egy 1663. évi levélben.

⁴ L. a IV. sz. Oklevelet.

⁵ Jászói Conv. Protoc. f. 25.

részbirtokait már fennebb ismertettük. Ezekhez adjuk, hogy 1655-ben adomány kapcsán beiktatási parancsot kapott, melynek erejével Nógrád vármegyei Sós-Hartyán helységbeli egész curiába beiktattatott.¹ 1663-ban Nógrádi birtokától 33 denárt fizetett.² Ezekhez járultak még egyéb szerzemények, melyekről alább fogunk megemlékezni, mert életviszonyaival szoros kapcsolatban állanak.

Wesselényi Ferencz 1667. mart. 27-én halt meg. Ugy látszik, ekkor már Gyöngyösinek első felesége Baranyai Ilona is a sirban porladozott. Ez volt tehát a megözvegyült költő életének legválságosabb szaka. Az urát vesztett komornyik ekkor juthatott asszonya mellé Murányvárába. De az udvari létkör nem volt az ő őszinte jellemének kedvező. A köznapi mende-mondákra és üres feltevésekre nem építhetünk. Az ellene üzött áskálódásnak nyomósabb okai lehettek. Gyöngyösi teljes lélekkel hazafi volt; de ovatosága, higidtsága tartózkodóvá tette főbenjáró merényletek megkísérlésétől, és e szerint nem is illett be leszenyei Nagy Ferencz mellé, ki Széchy Mária mindenese, az összeesküvők egyik mozgatója és mondhatni, az özvegy nádornének rossz szelleme volt. Egy haszonra és nagyravágyó ember, a mint Pauler is jellemző, és a mint leveleiből jogosan következtetjük, majdnem uralkodott komasszonya Széchy Márián.³ Önző és kapzsi jellem volt, és így aligha tévedünk feltevésünkben, hogy Széchy Mária közeléből nem valamely költői féltékenykedés⁴ távolítá el, hanem leszenyei Nagy Ferencznek lehetett terhére. Még az 1667. év őszén is teljes bizalmát birta asszonyának, mint meghatalmazottja ő járt Lengyelországba az ottani jószágok eladása ügyében és sept. 22-én ő kötötte meg Széchy Mária nevében Lubomirsky Sándor herczeggel az eladási szerződést.⁵ Hanem hát az áskálódások még is czélt értek. A következő 1668-ban a kegyvesztés bekövetkezett. Gyöngyösinek a komornyikságról lemondani, az udvarból menni kellett. Ez év dec. 18-án Széchy Mária Pozsonyból ezt írja Bicsányi István balogvári tisztartójának: »volt komornyik Gyöngyösi István be megyen baloghi kapitányságra, azért a mely házban ennek előtte a kapitányok laktanak, azon házat tisztítasd ki, lakjon abban. Mivel pedig conferáltuk Babaluska nevű falucskát, azt is mindjárt bocsásd per manus és jól lehet most arról semmi írást nem adtunk,

¹ Szent-benedeki Convent Metales A. 3. 12. Ebben az adományos levélben: Stephanus Gyöngyösi *litteratus*-nak neveztetik.

² Nógrád vm. ltárában 1663. évi Regestrum, — Wesselényi is igyekezett öt esetleges mellékjövendelmekkel boldogítani, így 1666-ban, midőn bizonyos Nagy András nevű mezei hadnagy örökösök nélkül elhalt, annak hagyatékát Gyöngyösinek juttatá. Lásd gr. Csáky Ferenczhez írt levelét Századok, 1873. évf. 510. lap.

³ Deák Farkas, M. Hölgyek levelei 252—253. lapokon, és Acsády: Széchy Mária 227. lap.

⁴ Mint egy írónk a költőnek 1669. máj. 4-ről Baloghon írt levele mellé jegyzetben »titkos viszony«-ról szóló sejtelmét jelezte.

⁵ Acsády J. Széchy Mária élete A szerződés az országos ltárban Neoregista Actorum f. 722. nro. 23.

mindazáltal Isten haza vivén, neked is tudodra adjuk, mi formában bocsátottuk kezéhez.«¹ Ebből és a következőkből látni fogjuk, hogy az a kegyvesztés nem volt valami kérlelhetlen gyűlölet, daczára, hogy a besugások lidércze még Baloghon is kísértette Gyöngyösi nyugalmát. Deczember végén utazott a költő Baloghra, és 1669. január 12-én írta onnan asszonyának, hogy »január 1-ső napján állatta be őt Kövi András uram ottani szolgálatába, a kapitányságba, igérvén, hogy utasítása szerint teljes tehetségével meg akar felelni hivatalának, sőt igyekezni fog asszonya neheztelését is megengesztelni stb.«² Erre, vagy egy másik levele után azonban már ismét haragos, szemrehányó levele jött asszonyától, amiből ámulva olvashatta Gyöngyösi, mivel vádolják őt a besugók. Bizonyos Dósáné asszonyom, (talán a szomszédságban Panyiton lakozó Dósa Ádám felesége inarcsi Nagy Borbála) holmi mende-monda utján valamely női cseléddel való viszonynyal gyanusítva mártotta el az özvegy költőt Széchy Máriánál, a ki még elfogultságából ki sem bontakozva, tüstént szemére hányta az ujdon várkapitánynak a felőle terjesztett mocskos híreszteléseket. Gyöngyösi május 4-én válaszolt asszonyának, tréfás gúnynyal igyekezvén magáról lemosni a szemérmetlen gyanusítást, de egyszersmind komolyan is kimenteni magát a méltatlan vádak alól, midőn írja: »noha nem vétettem soha annyit, az melynek érdemeinél már is többet nem szenvedtem. Keservesen jutnak eszembe azok, a melyekkel engemet eleitől fogvást az udvar (tudniillik a Wesselényi nádor és neje udvara) érdemtelenül rongált. Bokros szerencsétlenségeim nem elégedének meg azzal, hogy az elmúlt esztendőbeli sok rövidséges szenvedésim után (az mikor kakas nélkül is kotlanak a jérczék) végre bizony merő gyermeki te-mondákból származott s ok nélkül okozott gyanús gondolatokra s azokból valamely subtilizáló elmének helytelenül inferált consequentiáira nézve az én kegyelmes asszonyom ő nagysága kegyelmességébül proscibáltattam és a többi.«³

Mint mondók, a kegyvesztés nem volt tartós. Mikor történt a kiengesztelődés? nem tudjuk. Tény, hogy már 1669. évi június 1-én — tehát Gyöngyösi imént idézett válasza után alig egy hónapra — Széchy Mária Murány várában kelt adomány levelében Hrucsova, Esztrény és Baradna helységbeli részbirtokait adományozta Gyöngyösinek.⁴ Az év utolsó havában 1669. decz. 14-én pedig a Babaluska faluról szóló beiratos (inscriptionalis) levelet is kiállította részére.⁵

Ezen oklevélből látjuk, hogy Gyöngyösi szolgálata az 1669. évvel végleg megszűnt; de a kiengesztelődés is megtörtént, és a

¹ Eredetije az orsz. ltárban.

² Eredetije az orsz. ltárban, kiadva Századok, 1870. évf. 121.

³ Eredetije az orsz. ltárban. Kiadta Thaly K. a Századok 1871. évf. 281—284. l. és utóbb Adalékok Thököly és Rákóczi kor irod. történetéhez I. 302.

⁴ Koháry-féle családi ltár Sz-Antalban 2122. sz.

⁵ Eredetije orsz. ltár. Kiadta Deák Fark. M. Hölgyek levelei 259. l.

jó viszony Széchy Máriaival továbbra is fennmaradt. Sőt Széchy Mária még ezután is folyvást igénybevette Gyöngyösi hű ragaszkodását és tehetségét, a költő és jeles ügyvéd pedig végig kitarzott egykori asszonya mellett annak főbenjáró ügye végleges eldől-
tég. Pedig magának is még sok viszontagságon kelle átesnie, míg azt az 1669. maj. 4-ki levelében említett »homályos hajnal« felvirradást megérhette. Már 1668-ban mint a Thököly rebellio egyik híve bekerült a pártosok összeirt lajstromába;¹ mivel pedig épen mint Széchy Mária követe részt vett a császári udvar által betiltott 1670. január 24-ki kassai gyűlésen, belekerült társaival Fülekvárában a börtönbe is, melyből csak — miután 1670. aug. 23-án Szelephényi primás kancellárhoz intézett feliratukban nógrádi nyolcz társával együtt az összeesküvésbeni részvétellel való gyanúsítást elutasítva — sérelmeik orvoslását kérték, — szabadult meg kezesség mellett és már összeirt javaik is érintetlenül hagyattak.² És ezután Gyöngyösi nem gondolva az egykori bántalmakra, ismét segítségére ment egykori asszonyának.

Széchy Mária 1670. augusztus 10-én adta fel Murány várát az ostromló császári hadnak, a hol azután őrizet alatt maradt az összeesküvés vád következtében. Ügye szorgalmazása végett 1671. febr. 13-án távozott Murányból Pozsonyba, reménykedve a királyi kegyelemben, melynek szorgalmazására innen küldte május 17-én Gyöngyösit Bécsbe. Junius elején maga is Bécsbe utazott és Gyöngyösi itt is mellette maradt, mindaddig, míg sorsa el nem dőlt és szabad lábra nem bocsáttatott, a mi 1671. december 1-én történt meg, a mint ezt Gyöngyösi István Bécsből decz. 2-án kelt levelében Andrassy Miklósnak megírta.³

Ezzel végződött Gyöngyösinek Wesselényinél és özvegyénél Széchy Máriaánál töltött szolgálatának pályája. S egyszersmind ezzel bezáródik Gyöngyösi életének első,- és kezdődik második időszaka.

Már Bécsben 1671. dec. 2-án irt és fennebb idézett leveléből kiérezhető a vágy, sőt mondhatjuk: a terv, mely a tekintélyes Andrassy család pártfogásának megnyerésére irányult. A levél bevezetése így szól:⁴ »*Akartam ez alkalmatossággal is alázatosan bemutatnom írásom által az kegyelmed szolgálatjára magamot, az hol személyem szerint is kívánnék immár egyszer jelen lenni s udvarolni.*« sat. A végén pedig ezt írja: »*Minthogy már alkalmas időtől fogvást egészségem is csak imígy-amígy szolgál itten: alig várom, hogy felszabadulhatnék az bécsi lakástól s*

¹ Egri káptalan.

² Thaly K. Adalékok I. 307.

³ Thaly, Adalékok I, 310.

⁴ A levél tudnivalóképen Andrassy Miklóshoz volt intézve és valószínű, hogy ez már előbb hitta is magához.

már egyszer Kegyelmednél is udvarolhatnék, az kit el sem mulatok, Isten innét visszavivén.»

Nagyon érthető Gyöngyösinek ezen levélben nyilvánított óhajta. Ő boldogult felesége Baranyay Ilona jogán az Andrássyaknak Csetneken nem ugyan egyenértékű, de csekélyebb mérvben birtokos társa volt, és neki ugyan csak elhalt nejének hozománya által Gömör-vármegye második hazájává lőn. Andrássy Miklós pedig ha nem előbb, de mindenesetre még ennek Jász-kún kapitánysága korából jó ismerőse volt. És most, midőn özvegy Wesselényiné Széchy Mária-hoz is minden szolgálati viszonya megszakadt, vonzhatta őt nemcsak egy nagyobb úri család — milyen ekkor már az Andrássy is volt — pártfogói kegyének megnyerése; de talán egy boldogabb jövődő életnek reménye is. A még talán 50-ik évét el sem ért özvegy férfiut egy új élet kérdésének megoldása is foglalkoztathatta. Talán már látta, ismerte Krasznahorka várában azt a fiatal hajadont (Görgey Juditot), ki azután mint az a »valamikor megviradó hajnal« derengett költői álmaiban. Szóval: egy új életnek nyugalmasabb szakára számíthatott a költő, midőn arra törekedett, hogy az Andrássyak családjával szorosabb összeköttetésbe juthasson. És ezt sikerült is elérnie. Bécsi levelében tett ígéretét bizonyára megtartotta és haza érkezvén, első dolga volt, hogy Krasznahorkán Andrássy Miklós Uram ő nagyságánál udvarolhasson. A következő mutatta, hogy szívesen fogadtatott. Kölcsönösen szükségök is volt egymásra. Terjedelmes ingatlanok urai mindig gazdagok jogi ügyes-bajos dolgokban is. Gyöngyösi ügyvédségének hirneve pedig delelőjén állott. Több mint húsz éve mult, hogy a törvénykezési pályán mint gyakorlott ügyvéd szerepelt; széles ismeretségre tett szert. Nagy urak, és családok is kérték jogi tanácsát; nem csak Széchy Mária-nak volt több ügyben jogi képviselője, használta tehetségét és jártasságát Koháry István is, vitte ügyét gróf Balassa Bálintnak,¹ sőt számtalant elhallgatva, ügyvédének vallotta Zrinyi Ilona is,² utóbb pedig az Andrássyaknak legbensőbb családi viszonyaikban ő volt jogi tanácsosuk.

Bizonyos, hogy Andrássy Miklós (1676. óta báró és gömöri főispán) már 1673-ban megnyerte ügyvédjének Gyöngyösit. Ez évben, vagy a következő 1674-ben vette el Gyöngyösi azt a fiatal nemes leányt Görgei Juditot, a ki a Tornavármegyei Görgei családból származott és a ki Andrássy Miklós családjánál volt gyermek kora óta belső alkalmazásban, a mint erről már fennebb emlékeztünk, és így az ott mondottakat ismételnünk fölösleges lenne. Gyöngyösi ezen második házasságának több mint egy évtizedét Csetneken élte le. Ott lakott közel tizennégy éven át, mert miután Csetneken volt ugyan birtoka, de alkalmas lakháza nem; 1674-ben Andrássy Miklóstól kapott a maga és neje Görgei Judit és utó-

¹ Protoc. C. Neográd 1675.

² Századok 1873. évf. 510.

daik részére Csetneken egy házat tizenöt évre ezer magyar forintban beiratképen.¹

Időjártával, hogy az Andrássyak várához és talán hogy kisebb gyermekei iskoláztatása végett Rozsnyóhoz is közelebb legyen, Krasznahorkavárályára tette lakását. Ez 1684. után történt, mert ezen évben Andrássy Miklós gömöri főispán újra nem csak a csetneki házat, de Krasznahorkavárályán egyik romban heverő házát, és egy pusztá jobbágy házhelyet szabad építkezési joggal, Henczkova, Berdárka, Markutka és Rokfalva helységi részbirtokait, Hosszuréten egy darab rétet a Gyöngyösitől több ízben kölcsön vett és felszámított összegek fejében a szerződés keltétől számított tizenkét esztendőre beirta és átadta.² E szerződés alapján Gyöngyösi Várallyán építvén magának alkalmas lakást, oda valószínűleg már 1685-ben Csetnekről áttette lakását, mert az anyakönyv tanúsága szerint Zsigmond nevű fia már 1686. november 5-én Várallyán született, a hol azután Gyöngyösi mindaddig lakott is, míg ezen fekvőségek tőle vissza nem váltattak; a mi 1697-ben megtörtént, a mint ezen átköltözéséről alább leszen szó.

Alig tévedünk azon állításunkban, hogy Gyöngyösit Andrássy Miklós gömöri főispánnal való összeköttetése vonta be a megyei közélet tényezői közé. Szüksége volt egy értelmes, tapasztalt emberre, ki a megyei kormányzat vitelében hű, tanult és megbízható segélytársa legyen, milyent Gyöngyösiben ismert föl. A XVII. században a megyei tisztviselői karban nem volt ugyan ritkaság a már jól iskolázott egyén, de az írásmesterségre és annak gyakorlására a tanulás bevégeztével kevésnek volt kedve. Erre természeti hajlam is kellett. Már pedig a jegyzői, sőt az alispáni tisztelet viselőnek ebből a mesterségből is bőven kijutott a része, Gyöngyösi pedig teljes életében nem csak a toll embere, de egyszersmind kitűnő és tapasztalt törvénytudós is volt, melynél fogva a megyei életben kiváló szerepre volt hivatva. A mint ő Andrássy Miklósnak emberévé lett, azonnal a vármegye zöld asztalánál is megkezdődött szerepe. Már 1681-ben nemcsak a katonai parancsnoksághoz a vármegye által adandó élelmezés tárgyában küldetett követségbe, hanem a soproni országgyűlésre is Gömör vármegye egyik követeként választatott. Nem csak a publicista, de a költő is vele ment egy személyben. Sopronban felhasználva az alkalmat, az akkor nádorrá választott herczeg Eszterházy Pálnak ajánlotta »*Nympha*« című művét, mely azonban csak később 1695-ben »*Palinodia*« cím alatt Lócsén látott először napvilágot.³

Ezen országgyűlés után a főispán igyekezett Gyöngyösit az alispáni székbe ültetni, az előbbi alispán mellé másodiknak jelölvén

¹ Az oklevél szerint (VIII. sz.) ezen házat Andrássy Miklós az édes anyja Monoki Anna után örökölte.

² Jászói Convent Itárában. Lásd VIII. sz. okl.

³ Dugonics A. Gyöngyösi Istvánnak Költeményes Maradványai. Posony 1796. I. darab LII. és köv. I.

öt az 1683. január 7-én tartott tisztválasztáskor; de a vármegye a jövevény Gyöngyösi helyett a megye szülöttjét panniti Uza Sándort választá meg.¹ Hanem azért még sem fordult el tőle, s a hová szakügyesség és értelem kellett, igénybe vették a tekintetes rendek Gyöngyösinek tehetségét és az 1685. év folyamán januárban Caraffa császári tábornokhoz, valamint októberben a katonasággal való számadások megvizsgálására ötöt küldték ki.

1686-ban meghalván báró Andrassy Miklós, helyébe fia Péter lett főispánná. A mi az apának nem sikerült, azt fia, az új főispán véghez vitte. Még azon évi november 22-én tartott tisztválasztó közgyűlésen a rendek nagy többsége Gyöngyösit megválasztotta első alispánnak, és ezután a következő választásokon 1693. évig mindég ő lón megválasztva, úgyhogy hét évig egy folytában ült az alispáni székekben, daczára annak, hogy már az 1691. évi választáskor mint beteges ember leköszönt a megtisztelő de terhes állásról, azonban a főispán és a rendek unszoló kérésére maradt még két évig; sőt még ideiglen a főjegyzői hivatal viselését is vállaira tukmálták. Idő közben pedig az 1687. évi pozsonyi nevezetes országgyűlésen is követe volt a vármegyének.

A megyei hivataltól szabadulva, ismét családi, s gazdasági ügyeinek vitele (közben a költészet is) foglalatoskodtatta, és az előbbiekre nézve nagyon is szüksége volt az időre, mert szerzési vágya gondos perekbe bonyolította. Még 1692. nov. 20-án nádori adományt² nyervén a Kubinyi-ak nyustyai, klenóczi, tiszolczi, várgedei és poloni birtokaira, melyekbe a szepesi káptalan őt 1693. junius 8-án be is iktatta; azonban a beiktatás ellen a Kubinyi család tiltakozott, ezen ellenmondásból támadt per később egyezséggel végződött akként, hogy a Kubinyiak Gyöngyösinek az adományozásra tett költségeit megtérítvén, ez utóbbi a szepesi káptalan előtt még azon évi julius 22-én az adományban kapott birtokokról lemondván, azokat a Kubinyi családnak visszabocsátotta.³ Ugyancsak 1692-ben szintén nádori adományt szerzett a Máriássyaknak Berzété, Kőrös, Geczél, Berdárka, Felső-Sajó, Csetnek és Dobsina határában fekvő birtokaikra is, melyekre a beiktatáskor a többi érdeklettek nevében is Máriássy László ellentmondott, és az adományt nyerő Gyöngyösit perbe keverte.⁴ Azonban Gyöngyösi nem remélvén sikerét a hosszú perlekedésnek, követelésétől elállott és a pert 1696-ban megszüntette.⁵

Még nagyobb kellemetlenség és veszteség érte Gyöngyösit az által, hogy gróf Koháry István megvásárolván a kir. kincstártól a Wesselényi, illetőleg Széchy Mária-féle murányi, baloghi

¹ A megyei ügyekre forrásunk Gömör várm. jegyzőkönyvei; ámbár ezen adatokat Dugonics A. is közölte már.

² L. X. sz. oklevelét.

³ L. XI. sz. okl.

⁴ L. XII. és XIII. sz. okl.

⁵ L. XV. sz. okl.

uradalmakat és azokat adományul kapván, a Széchy Mária által 1669-ben Gyöngyösinek beiratképen adott Babaluska falut, letévéen a beirati 400 tallért, 1695-ben visszaváltotta.

A baj nem jár egyedül. Érzékenyebb csapás sujtotta Gyöngyösit 1697-ben az által, hogy a néhai báró Andrassy Miklóstól 1684-ben beiratképen tizenkét évre kapott csetneki ház és birtok és a krasznahorka-várallyai curia és pusztabirtok zálog határ-ideje letévéen, b. Andrassy Péter a kiváltást sürgette, és a váltási összegeket visszafizetni megkezdette; daczára, hogy a szentmihály nap előtti felmondást elmulasztotta.¹ Bármilyen nehezen esett Gyöngyösinek a birtokból való kilépés, el kellett a keserű esetet viselnie. Azonban az Andrassy Péter családjához való viszonya mind a két félnél az ügynek sima, engedékeny megoldását eredményezte. Andrassy hajlandó volt a csetneki házat és birtokrészt továbbra is Gyöngyösi kezén hagyni; Várallyára nézve pedig megengedte, hogy onnan hű embere kényelmesen elhurczolkodhasson; miután tehát kiküldött bíróság által 1697. Octóber 7-én előbb a várallyai beruházásokat (építést stb.) megbecsültette, a választott bíróság előtt ugyan az napon kötött szerződésben megengedte, hogy ott laktáig fát szabadon hordathasson, és az őszivel be nem vetett földeket még a jövő évi tavaszon is saját használatára bevethesse.

Gyöngyösinek Várallyáról tehát költözködnie kellett és miután Csetneken a magáén kívül az Andrassy-féle beiratos birtok és ház még kezénél maradt, még az 1697-évnék őszén Csetnekre tette át lakását, elhagyva Várallyát, hol annyi megtiszteltetés, családi öröm és gyász érte. Itt születtek 1686. nov. 5-én *Zsigmond* és 1688. april 25-én *György* fiai; itt temette el 1691. majus 12-én második feleségét *Görgei Juditot* kora 36 évében.² Innen adta férjhez épen az elköltözködési évnék tavaszán 1697-ki april 25-én *Rozália* nevű leányát a nógrádmegyei régi nemes családból eredt kálnói Etthre Lászlóhoz.

Csetneken laktában elvonulva, megöregedve, betegeskedve, nagybórára a Musákkal társalkodva töltötte napjait a költő. Itt dolgozta át »*Chariclia*«-ját, melyet a XVIII. század felviradtán új évi köszöntésül b. Andrassy Péternek ajánlva, 1700-ban Lőcsén nyomtatott ki. Ajánló levelében írja: »*Az új saeculumbeli új esztendőben, az új életre hozatott Charicliával, avagy a Chariclia historiájának újabb és jobb rendben vételével köszönök be a*

¹ L. a XXI. sz. Oklevelet, melyben Gyöngyösiről így nyilatkozik »noha pedig azon házrul való contractusában specificalt nap és üdő, ugymint sz. Mihály Archangyal napja már elmulván, lehetett volna oka, hogy azon házat és azzal együtt ő kegyelmének hypothecalt pusztákat hic et nunc nem tartozott volna kibocsátani kezéből, mindazonáltal ebben is akarván a nevezett Urnak (Andrassy-nak) szolgálatjára való készségét s igaz devotioját contestálni, condescendált arra, hogy remittálja azon házat és pusztákat.«

² L. az anyakönyvi kivonatokat Okl. IX. sz. alatt.

*Nagyságod méltóságos személye eleiben, és azzal ujítom meg szolgálatjára való régi kötelességemet. Eleget gondolkodtam ugyan, mi mellett lehessen Nagyságodat azon új esztendőben illendőképen idézelenem, és voltam azon: hogy nem mások leleményét toldozva és foldozva, hanem csupán a magam elméjétől származott valamely ujságot írva, tegyek eleget az aránt lévő szándékomnak és kötelességemnek, tudván hogy: *Est quoque cunctarum novitas gratissima rerum, Gratiaque Officio, quod mora tardat abest.* (Ovid) . . . stb. Ezután dicsőítve az Andrássy családot, és különösen Péternek katonai érdemeit, leszármaztatja a családot a sz. István korában élt Andrástól, mint törzstől, először közölve ezen (Tropheum Estorasianum-féle) adatokat; majd A. Pétert és nejét Orlay Borbálát halmozva el dicséretekkel, zárja Ajánló levelét ekképen: »Nagyságod is hozzávaló régi úri akaratját mind magamra, mind gyermekeimre nézve az új saeculumban megújítani és abban végig mind engemet, mind azokat megtartani méltóztasson, a kiből ajánlom is alázatosan vélek együtt magamat és donec lumen solare tenebo, serviet officio spiritus iste tuo. (Ovid) mindaddig, valámig életemnek napja el nem enyészik teljes szívvel, lélekkel kívánok maradni, s maradok is Nagyságodnak. Irtam Csetneki házamnál 10. jan. A. 1700 alázatos és köteles szolgálja Gyöngyösi István«. ¹*

A szívélyes viszony, mely b. Andrássy Pétert és Gyöngyösit egymáshoz fűzte, folyvást fennmaradt. Az előbbinek mint főispánnak bizonyára nyomós része volt abban, hogy Gyöngyösinek *Gábor* nevű eszes, és jól kimivelt fiát még 1699. october 5-én Gömör vármegye főjegyzőjének választotta. Az 1700. octob. 4-én tartott megyei tisztválasztáskor pedig Gyöngyösit magát ismét alispánná választotta. Gyöngyösinek — úgy látszik — akarata ellen, mert öt nappal később a távol lévő Gyöngyösi egy megbizottja által a rendek elé terjesztvén már egykori hosszú szolgálatját és beteges voltára hivatkozva, kérte a vármegyét, hogy őt e terhes tiszttől felmentenék, de a rendek és főképen a főispán nem engedtek és így kérésökre Gyöngyösi egy évre az alispánságot elfogadta és a következő évi május 31-ki gyűlésen, hogy az alispán hivatalos terhein könnyítsenek, elhatározták, hogy az írási teendőkre nézve várandó díjazás mellett fia *Gábor*, a megyei jegyző segédkezzék atyjának. Az 1701. october 6-ki tisztválasztáskor ismét az előbbi vonakodás és erőltetés játszódott le, midőn Gyöngyösi az alispánságban, fia *Gábor* pedig a jegyzőségben ismét megerősítették; daczára, hogy ez utóbbi a megye által Bécsbe küldve, a választáson jelen sem volt. Így történt még az 1702. és 1703. évi tisztválasztáskor is és így Gyöngyösi élte fogytaig Gömör vármegye alispánja maradt. Az aggkor és betegeskedés azonban megviselte már a törődött férfit. Utolsó hivatalos ténykedése, melyről tudomá-

¹ A Chariclia lőcsei, 1700. évi első kiadásából.

sunk van, azon nyílt parancs, melyet a »*méltóságos fejedelem, felső vadászai Rákóczi Ferencz kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatjára*« az 1704. évi ápril 14-ki megyei gyűlés rendeletéből bocsátott ki és irt alá Csetneken, mely szerint a kurucz táborból eloszlott lézengő katonáknak a táborba vissza küldetése sürgettetett. Meghalt Gyöngyösi 1704 szeptember havában Csetneken és ott temettetett. Már a szeptember 30-kán tartott megyei gyűlésen bejelentetett, hogy Gyöngyösi az »*elmúlt napokban*« meghalt és a rendek a megüresedett első alispáni állásra az eddig másod alispánt Bárczay Gyöngyöt, helyettesíték.

Gyöngyösi tizenkét gyermeket nevelt föl, kik közül egy pár, mint *Gábor*, a kir. kancelláriai előadó tanácsos és György a nagy váradai kanonok a legtekintélyesebb állásra emelkedtek. Leányai közül is többeket tekintélyes nemes családok fiai vettek feleségül. — A végső, teljes osztály levelet, mely szerint az örökösök az összes hagyatékot megosztották, — nem birtuk eddig megtalálni. De a két első — úgy látszik — ideiglenes osztályi feljegyzések egykorú irásban előttünk fekszenek. Az első 1705. ápril 29-én kelt¹ és Gyöngyösinek csak nyolcz gyermekét említi, a többiek távol voltak és valószínűleg első feleségétől származván, még életében ki lettek elégitve. Sőt távol volt *Gábor* is. Ezen első osztozás csak is házi és gazdasági kisebb becsű eszközökre, meg a pinczei bor, — és istállói marha-állományra vonatkozott. A második osztozás a becsesebb és értékesebb ingóságokra vonatkozva, 1707. sept. 11-én ment végbe.²

Miután Csetneken a b. Andrassy Miklóstól beiratképen kapott házat és birtok részt Gyöngyösi István halála után az örökösöktől 1716. január 31-én visszaváltotta, az *inscriptionalis* 1200 m. forintot Gyöngyösi Gábornak Kassán fizetvén le ennek nyugtája szerint,³ a meg maradt többi Gyöngyösi István-féle birtokot Csetneken és a borsodmegyei Berentén, melyek Gy. első felesége Baranyai Ilona után háramlottak a családra, az örökösök elzálogították és ezután Gyöngyösi István családja Gömör-vármegyéből végképen eltűnt.

Gyöngyösi Istvánnak gyermekeit és unokáit legrövidebben szembetűnteti a következő családfai táblázat:

¹ Lásd XXV. okl.

² L. XXV. sz. Okl.

³ L. XXVI. sz. Okl.

Gyöngyösi István,
gömöri alispán és költő

† 1704. sept.

1-ső neje Baranyai Ilona, † 1667 körül.

2-ik neje Görgei Judit, † 1691. máj. 12. kora 36.

István, 1707.	Mária, Mezericzkyne	Borbála, Szent-Imrei Zabó N.	Éva, Tarczayné	Imre, 1705—1718.	Rozália, 1697-től	Gábor, kanczell. tanácsos † 1746. okt. 20 előtt	Julianna, 1709. (Pletrich Já- nos, gömöri alispán)	Ignác.	Zsigmond, sz. 1686. nov. 5.	György, sz. 1688. április 25. nagy-várad kanonok † 1767 körül.
	Mezericzky Mária, özv. 1751. Náményi Miklósné	Szent-Imrei Ferencz, 1751. Rodváczon.			Lászlóné.	N. N.	Kata, (Beóthy Imre) 1742.		Magdolna, Kristófné). Magdolna, †	Anna Mária, (Jankovich Istvánné).
	Náményi Imre, 1751. Hubka-Helmeczen.	Tarczay László, 1751. Nagy-Tárkányban.			Maria Jozéfa, Rolly Ferencz kapitányné.	Victoria, (báró Zwenckauné).	Károly, kapitány 1746.	Francziska, (Gasster Lep. Vilh.).	Mária Terézia, Pompeji Ferencz. Mária Anna.	Antal, 1734.

Gyöngyösi Istvánnak első házasságából született gyermekei közt legidősb volt *István*. Erre nézve azon kétségünk van, vajjon azonos-e azon Gyöngyösi Istvánnal, ki mint Radvánczon lakozó 1669. június 8-án Ung várában irt egy nyugtát, mely szerint felvett »Bornemissza Mihály uramtól asszonyunk ő nagysága (valószínűleg özv. gr. Homonnai Györgynét érti) számtartójától a rodvanci Szent pusztá házhelyért 120 frtot.¹ Kétségünk van azért, mert Rodvánczon lakozó-nak írja magát, tehát Gyöngyösi István az apa nem lehetett a nyugta írója, mert neki 1669-ben még Széchy Mária volt az asszonya, és ő nem is lakott Rodvánczon, habár az 1663. évi osztályos levélben² magát Gyöngyösi de Rodvancz-nak írta is. Tehát az apa nyugtája nem lehet. De kétségünk van azért is, mert István a fiú, még ha 1650-ben született volna is,³ ez esetben is 1669-ben csak 19 éves volt volna. De kétséges ezen 1669. évi nyugtának a költő fiára Istvánra alkalmazása azért is, mert ez utóbbi 1751-ben is mint élő fordul elő, már pedig 1669-től 1751-ig is 80 évnyi időtartam telt el, pedig 1669-ben már a nyugtázás alkalmával is legalább 24 éves korúnak méltán hihetjük a nyugta kiállítóját.

Ezen kétségek figyelembe vételével Gyöngyösi István az 1669-ki nyugta kiállítója hamarabb lehetett volna apja a költőnek, mint fia; minden esetre azonban vérrokona volt. — Gyöngyösi Istvánnak *István* nevű fia, midőn 1751-ben nővéreivel és sógoraival együtt az anyjok Baranyai Ilona után örökölt csetneki és egyéb elzálogított birtokok iránt atyjafiával Szepessy Pállal szerződésre lépett, már a Rodváncztól két mérföldnyire eső Zemplén megyei Gatályban lakott.

Legkiválóbb fia volt Gyöngyösi Istvánnak *Gábor*, a ki 1699-ben Gömör vármegye főjegyzője lett, és kit mint eszes és mivel embert ugyanazon évi october 5-én a vármegye főispánja mellé a porták kiigazítására küldött ki. 1701-ben a megye megbízásából Bécsben járt, valamint 1702-ben is, a midőn távolléte daczára is a főjegyzőségben is megerősíték. Szintén követségben volt Bécsben 1703-ban is, ekkor azonban a Rákóczi Ferencz mozgalma megkezdődvén, Gábor Bécsben, hová Andrassy Péter főispán is elvonta magát, késlekedett és czélszerűbbnek tartván az ott maradást, nem ment haza, és így mint távollevő, ki is maradt főjegyzői hivatalából; azonban mint a Rákóczi forradalom alatt is hűségben maradt jeles tehetségű egyén, kormány-hivatalt kapott a szepesi kamaránál, mely akkor Kassán székelt; itt hivataloskodott még 1716-ban is,⁴

¹ Az eredeti a Jászói Conv. Itárában. Lásd VI. sz. okl.

² Lásd III. sz. okl.

³ Miután Baranyai Ilona az 1652-ki osztálylevelél szerint már mint Gyöngyösi István felesége fordul elő, lehetett ugyan már előbb, 1650-ben is Gyöngyösi István felesége; de a nyugtázó István, törvényes korára még ekkor sem futja ki a kívánt időből.

⁴ A gróf Károlyiak budapesti családi levéltárában 1715—1742-ig 35 darab levele őriztetik, és pedig Kassáról 1716-ig, Bécsből keltezve 1727-től 1742-ig.

de nem sokára Bécsbe neveztetett ki, és ott a m. kir. udv. kanzelláriánál előadó tanácsos lett. Bécsi hivataloskodása idejében 1745 előtt néhány évvel szerzette meg Sopron vármegyében Csepregh városát.¹ Felesége nevét nem ismerjük. Rozália nővére 1699. táján írta atyjának Gyöngyösi Istvánnak, hogy öccse Gábor hálom más szerint megházasodott, nőül vévén Semsey Lászlónét (talán özvegyét.² Meghalt 1746. oct. 20-ka előtt, csepreghi jószágának administratorává egyik vejét báró Zwenkaut nevezvén; azonban ez a jószág kormányzását átengedte sógorának Gyöngyösi *Károly*, kapitánynak.³ Ezen Károly fián kívül még egy fia maradt Gábornak, *Antal* nevű, kinek nagybátyja *György* a nagyvárad kanonok 1767-ben kelt végső végrendeletében 50 aranyat és soproni borait hagyományozta. A két fiún kívül Gábornak négy leánya is maradt, ezek egyike volt *Victoria* az említett báró Zwenkau-né.

Gyöngyösi Istvánnak legifjabb fia: *György* (szül. 1688. april 25-én) a papi pályára szánta magát, és nagyvárad kanonokságig vitte, mint ilyen, már 1742-ben, majd 1756-ban és végre 1767-ben tett végrendeletet, melyben az egyházi alapítványokon kívül — úgy látszik — legtöbbet hagyományozott Gyöngyösi Juliánna nővérének, kinek férje Pletrich János utóbb Gömör vármegye alispánja volt és később a gróffá lett szentkirályi Pletrich család alapítója lón. *György* kanonok úr végrendeletében megemlékezett atyja egykori lakhelyéről Csetnekről is, melynek kath. templomára 3400 frtot hagyományozott. Testvéréről *Imvréről* csak annyit tudunk, hogy Kolozsvárott is járt, a másiktól *Zsigmondról* pedig, hogy 1702-ben Nagyszombatban járta a rhetorikai osztályt, és akkor a sz. Adalbertől nevezett seminarium alumna volt.

Ezekben bevégeztük Gy. Istvánnak társadalmi életpályája ismertetését.

Melyik Gyöngyösi családból származott ő? annak kinyomozása más későbbi alkalomra marad. Bizonyynyal feltehető, hogy halála után a családi irományok Gábor fiának kezére jutottak, tehát ennek utódainál vagy fia a csepregi birtokos Károly kapitánynál és ha voltak, ennek utódainál, vagy a leányok örökösainél lappanghatnak.

Ezutal Gyöngyösi irodalmi hagyatékának ismertetését is mellőzzük. De ki nem adott, soha nyomtatásban meg nem jelent műveiből mindenesetre még e folyó iratban lesz szerencsénk néhányat bemutatni.

Tény az, hogy Gyöngyösi István a XVII. századi magyar

¹ 1745. febr. 5-én Bécsben kelt eredeti levele felsőbüki Nagy Pálhoz, Sopron vármegye aljegyzőjéhez.

² Deák Farkas, Magyar hölgyek levelei 389. lapon Gyöngyösi Rozália kelet nélküli levelét 1692-ik évre teszi, de ez tévedés, mert *Rozália* csak 1697-ben ment férjhez és csak ezután írhatta levelét, sőt lehet, hogy még 1699. év után is 1704-ig, miután öccse *Zsiga* 1702-ben járta csak a rhetori gym. osztályt.

³ Eredeti levél büki Nagy Pál Sopron v. alispánjához.

irodalomnak a szó szoros értelmében egyik legvalódibb literatora volt. Ő sem hivatalos és közéleti elfoglaltsága közepette, sem családi gondjai és terhei mellett nem szünt meg író és költő lenni. Irt szünetlenül úgy eredeti, műveket, valamint fordított is kivált a római classicusokból. Századának fogyatékosága okozta, hogy tehetsége gyümölcseit nem értékesíthette. Művei többnyire kéziratban forogtak közkézen s bizonyára sok el is vészett. Az is megtörtént, hogy halála után félszázad múlva idegen elmék sajátjuk gyanánt, vagy legalább is kétes kifejezéssel élve nyomatták ki egyes darabját, a mint ez történt az »*Igaz barátságának és szives szeretetnek Tüköre*« sat. című művével is, melyet a czimlapon ilyen félreérthető kitételrel: »*régi írások fragmentumából összeszedve*« adott ki Pozsonyban 1762-ben bizonyos, az ajánló levél szerint Rimaszombatban lakó Z. Sz. J.¹

És ezzel be is fejezhetnők sorainkat, ha nem toúlna agyunkba a gondolat: vajjon ismeri-e még valaki a Csetneki temetőben azt a (talán örökre jeltelenül maradt) sírhelyet, melyben a 193 év előtt elhunyt költő porai enyésznek? Aligha! Utódait a sors más vidékekre sodorta, a kortársak pedig és azután következők, kik ha ismerték és olvasták is műveit: közönnyel viseltettek írójuk, megyéjük jelese iránt, mint annyi máshol és annyi más iránt. Egykori, utolsó lakhelye azonban, ha a hagyománynak hihetünk, Csetnek városának jolsvai utcájában azon 110. számú ház volt, mely a mi időnkben² Urszinyi Mátyás gyógyszerész tulajdona lett és talán jelenleg is az. A nevezett gyógyszerész azon házat atyjától U. Györgytől örökölte, ez pedig ismét atyjától (ki 1774-ben született és 1832-ben halt meg,) hallotta, hogy azon ház volt egykor a költő lakása.

NAGY IVÁN.

¹ És megjelent még Budán 1765-ben és 1777-ben is. Végre pedig szintén Budán Bagó M. betűivel 1848-ban, azon czimlapi megjegyzéssel, hogy »*a menyire a dolog engedte, megjobbitott.*«

² Teschler Antal csetneki plebános 1886. évi mart. 12-én kelt levélbeli tudósítása. Ezúttal egyszersmind mindazon uraknak, kik ezen munkámhoz az országos és családi levéltárakban lévő adatok nyomozásában, illetőleg közlésében hazafias készséggel segítettek és közreműködtek, ugymint az egri, nagyvárad, szepesi káptalani, jászói és leleszi prépostsági levéltárak levéltárnokainak, nevezetesen Erőssy Lajos urnak gróf Andrássy Dénes krasznahorkai uradalmi kormányzójának, Bunyitay Vincze n.-várad kanonok urnak, Horváth Balás jászói prépostsági titkárnak, Nagy Gyula orsz. allevéltárnoknak, Török Béla földbirt. urnak az Etthre családi levéltár tulajdonosának, Dr. Márki Sándor urnak, ki helyettem az említett Etthre család levéltárában kutatott és a többinek hálás mély köszönetet mondok. N. I.

